

המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה

חוברת לסטודנט
עבודות סמינריוניות: סוגים וכללים

אוגוסט 2002

עודכן: נובמבר 2006

תוספת הנוגעת לשיטת המחקר בעבודה עיונית – אבישי אנטונובסקי 2014

שלום רב,

המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה באוניברסיטה הפתוחה גיבשה את החוברת שלפניך, ובה ריכזנו את כל מה שעליך לדעת באשר לכללים ולנהלים הנוגעים לעבודות סמינריוניות באוניברסיטה הפתוחה. החוברת כוללת את החלקים האלה:

1. חלק המתאר את הסוגים השונים של העבודות והדרישות בכל אחד מהם.
2. חלק שבו רשימת שאלות לבחינה עצמית של העבודה ועמידתה בדרישות מעבודה סמינריונית.
3. פירוט שלבי העבודה עם המדריך אותך בעבודה והמפגשים הנדרשים.
4. נהלים וטפסים שעליך למלא אם בעבודה נחקרים בני אדם ונדרש עבורה אישור של אחת מוועדות האתיקה במחלקה. **בכל עבודה שנבדקים בה בני אדם יש לצרף בנספח אישור ועדת אתיקה.**
5. טופס הצהרה שעליך למלא באשר למקוריות העבודה. טופס זה חייב להיכלל בכל עבודה המוגשת לבדיקה.

עבודה סמינריונית באוניברסיטה אמורה לאפשר לך ליישם את הידע והמיומנות שרכשת במהלך התואר. בעבודה זו צריכים לבוא לכדי ביטוי כישוריך האקדמיים: יכולת קריאה והבנה של טקסטים מדעיים, אינטגרציה של סוגי ידע שונים, חשיבה ביקורתית, כושר תכנון מחקר וביצועו (בעבודה אמפירית) ולבסוף, כתיבה רהוטה של העבודה. אני מקווה שתהליך ביצוע העבודה הסמינריונית יהיה מספק ושהתוצר הסופי יהיה אמנם פסגת התואר הראשון.

בברכה

פרופ' רות בייט-מרום

ראש המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה

1. עבודות סמינריוניות: סוגים וכללים

עבודות סמינריוניות: סוגים וכללים

בחלק זה מפורטות הדרישות של המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה מעבודות סמינריוניות אמפיריות ועיוניות ומתואר תפקידו של מדריך עבודה כזו.

1. עבודה סמינריונית אמפירית

הגדרה

עבודה אמפירית יכולה להתאים לאחת משתי צורות:

- א. עבודות הבודקות השערות על קשר בין שני משתנים לפחות, במערך מחקר שבו נערכת השוואה. הכלים יכולים להיות שאלונים, מבחנים, תצפיות וכדומה. גם חקר מקרה ייכנס לקטגוריה זו אם הוגדרה מראש השערה באשר לקשר בין משתנים ואותה רוצים לבחון.
- ב. עבודות שמטרתן לתאר תופעה על סמך איסוף נתונים ולא לבדוק השערה על קשר בין תופעות. גם בעבודה זו אנו מצפים בדרך כלל לאמירה של השוואה או יחסיות (שינויים נצפים לאורך זמן, בין מצבים שונים וכד' - בין נבדקים או בנבדק או בקבוצת נבדקים), המבוססת על בדיקת נתונים שיטתית. בד"כ נשאף שהבדיקה תהיה כמותית. עם זאת, כאשר הבדיקה אינה כזו, אנו מצפים שהבדיקה (ההערכה) האיכותנית שנעשתה תצורף כנספח, כדי שהמנחה יוכל להתרשם מהנעשה.¹

לכל העבודות הללו, בין שהן מסוג א ובין שהן מסוג ב, חייב להיות בסיס תיאורטי ובסיס אמפירי הכולל איסוף נתונים.

מבנה העבודה המתואר להלן מתאים לשני סוגי העבודות. עם זאת, בעבודה מהסוג השני לא יכלול המבוא גיבוש השערה.

מבנה העבודה

1. כל עבודה חייבת לכלול את הפרקים הבאים:

תוכן עניינים

תקציר

מבוא

שיטה

תוצאות

דיון

מקורות

נספחים - במידת הצורך

¹ להבהרה נביא כדוגמה ניתוח חלומות. עבודה יכולה להיעשות על השוואת חלומות של נשים בהיריון לעומת נשים שאינן בהיריון. תיתכן גם עבודה על חלומות של נשים בהיריון (ללא כל השוואה שהיא). בכל עבודה חייבת להיות בדיקה שיטתית. היא תבוא לידי ביטוי בקביעה של משתנים/מושגים שעליהם יהיה מבוסס הניתוח. אלו חייבים להיות מוגדרים היטב. ניתוח כמותי ידרוש ספירה זו או אחרת של ערכי המשתנים או המושגים בחלומות השונים ואם נערכת השוואה, גם התייחסות להבדלים. בכל מקרה יתבקש התלמיד להציג את חומר הגלם (תיאור החלום כפי שדווח) עם הסימונים שנעשו עליו במהלך ניתוח התוכן שלו.

לא תתקבל עבודה שאינה כוללת את כל החלקים הללו. הפורמט והמרכיבים המרכזיים של כל חלק יהיו לפי כללי APA.

2. תקציר :

היקפו לא יעלה על חצי עמוד והוא יכלול את הדברים המרכזיים של כל חלקי העבודה כמפורט להלן.

3. מבוא :

מטרת המבוא להוביל את הקורא מהנושא הכללי אל המחקר הספציפי, ולכן עליו לכלול את :

- הצגת הרקע התיאורטי של המחקר, תוך התייחסות למקורות עדכניים.

- ציון הסיבה לעריכת העבודה ופירוט תרומתה מעבר לספרות הקיימת.

- שאלות המחקר ו/או השערותיו, מוצגות בבהירות.

4. שיטה :

- תיאור השיטה חייב להיות נהיר לגמרי לקורא, כך שיוכל להבין מה נעשה – מי נדגם, כמה נדגמו, מהי שיטת איסוף הנתונים וכדומה.

- התרגום האופרציונלי של שאלות המחקר שהוצגו במבוא חייב להיות מוגדר כהלכה.

- אם ההוראות שנתנו לנבדקים היו קצרות, יש לכלול אותן בפרק השיטה. אם הן ארוכות מאד יש

לכלול אותן בנספחים יחד עם שאלונים, מבחנים, דפי תצפית, מסכי מחשב ששמשו במחקר.

5. תוצאות :

- תפורט בבהירות צורת העיבוד הסטטיסטי של הנתונים.

- עיבוד הנתונים יוצג בהתאמה למערך הניסוי ולתרגום האופרציונלי של שאלות המחקר.

- ההצגה בטבלאות ו/או בגרפים צריכה להיות כנדרש.

6. דיון :

- תיאור מסכם של הממצאים באופן שיבהיר את התשובות לשאלות המחקר.

- קישור הממצאים למבוא ולתיאוריות שהוצגו בו.

- דיון במשמעויות התיאורטיות והמעשיות של התוצאות.

- דיון במגבלות המחקר.

- הצעות אפשריות להמשך.

7. מקורות :

- כל המקורות שהוזכרו בעבודה חייבים להיכלל ברשימת המקורות.

- אין להכניס מקורות שלא אוזכרו במהלך העבודה.

- חלק ניכר מהמקורות חייבים להיות מכתבי עת מדעיים מובילים בתחום.

- רוב המקורות חייבים להיות מעודכנים (מעשר השנים האחרונות).

- מובן מאליו שאם המקורות הם מכתבי העת המובילים בתחום, סביר לשער שרובם יהיו באנגלית.

8. נספחים :

תכולת הנספחים מותנית, כמובן, בסוג העבודה. הנספחים יכללו :

- שאלוני המחקר, מבחנים ששימשו למחקר, דפי תצפית, מסכי מחשב לעבודה, וכן הוראות שונות

שניתנו לנבדקים (אם אינן קצרות דיון כדי להופיע בגוף העבודה).

- אישורה של אחת מוועדות האתיקה במחלקה לעריכת המחקר (ראו בהמשך).

- בעבודות אמפיריות המבוססות על ניתוח תוכן יוצגו בנספח הנתונים (המלל) שעליהם התבסס הניתוח עם סימני ניתוח התוכן הרלוונטיים.
- טופס הצהרה חתום בדבר מקוריות העבודה.
- 9. סגנון וצורה:
- העבודה צריכה להיות מנוסחת באופן בהיר ובשפה תקינה.
- העבודה צריכה להתאים לכללי APA, במבנה ובצורה. על כל אלו אפשר ללמוד מהמסמך שנמצא באתר פסיכולוגיה ברשת <http://telem.openu.ac.il/psy>.
- העבודה תודפס באות בגודל 12 נקודות וברוח של שורה וחצי או שתיים (כפול).

בכל עבודה אמפירית שנעשית על נבדקים אנושיים חובה לצרף אישור של אחת מוועדות האתיקה של המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה: או זו של הפסיכולוגיה או זו של החינוך. אם העבודה נעשתה במסגרת מחקר שנערך במוסד אוניברסיטאי אחר, יש לצרף אישור של ועדת האתיקה באותו מוסד.

2. עבודה סמינריונית עיונית

על פי רוב עבודה סמינריונית עיונית אינה כוללת כל מרכיב אמפירי של איסוף נתונים. אפיוני עבודה זו מתוארים בסעיף 2א. לעתים כוללת העבודה העיונית גם מרכיב אמפירי קטן יחסית, שבו אוסף הסטודנט מעט נתונים כדי להתנסות בשדה, להעלות השערה אפשרית וכדומה. אפיוני עבודה מסוג זה מתוארים בסעיף 2ב.

2א. עבודה סמינריונית עיונית ללא איסוף נתונים

הגדרה

עבודה עיונית היא עבודה שמבוססת על ספרות רלוונטית, אך עליה להציג משהו שהוא מעבר לספרות הקיימת במובן של אינטגרציה מעניינת, המשגה חדשה, חלוקה שונה, יישום מעניין וכדומה.

מבנה העבודה

1. בכל עבודה חייבים להיות הפרקים האלה:

תוכן העניינים

תקציר

מבוא

שיטה

פרקים עיוניים/תיאורטיים שונים

דיון

מקורות

לא תתקבל עבודה ללא כל החלקים הללו. הפורמט והמרכיבים המרכזיים של כל חלק יהיו לפי כללי APA.

2. תקציר:

היקפו יהיה כחצי עמוד, והוא יכלול את הדברים המרכזיים של כל חלקי העבודה כמפורט להלן.

3. מבוא:

- הצגת נושא העבודה, גבולותיה (מה כן ומה לא) וחלקיה המרכזיים.

- הצגת שאלות המחקר באופן ברור (מה מטרת הסקירה).

4. שיטה:

- תיאור תהליך דגימת המקורות וסוגם (עיוניים, אמפיריים), כולל הקריטריונים לבחירה.

- תיאור שיטת ניתוח המקורות.

5. פרקים שונים:

הפרקים הבאים יהיו סיכום אינטגרטיבי של הסוגיות המרכזיות של נושא העבודה. הם יסודרו

בסדר הגיוני, שתורם להבנת התופעה המתוארת, למשל לפי:

- רצף זמנים

- תיאוריות שונות שהן רלוונטיות לתיאור/הסבר התופעה שנבחרה

- היבטים שונים של התופעה

6. דיון :

- סיכום הפרקים השונים
- התמקדות בתרומה של העבודה מעבר לספרות הקיימת

7. מקורות :

- כל המקורות שהוזכרו בעבודה חייבים להיכלל ברשימת המקורות.
- אין לכלול ברשימה מקורות שאינם מאוזכרים במהלך העבודה.
- חלק ניכר מהמקורות חייבים להיות מכתבי עת מדעיים מובילים בתחום.
- רוב המקורות חייבים להיות מעודכנים (מעשר השנים האחרונות).
- מובן מאליו שאם המקורות הם מכתבי העת המובילים בתחום סביר לשער שרובם יהיו באנגלית.

8. נספחים :

- טופס הצהרה חתום בדבר מקוריות העבודה.

9. סגנון וצורה :

- העבודה צריכה להיות מנוסחת באופן בהיר ובשפה תקינה.
- העבודה צריכה להתאים לכללי APA, במבנה ובצורה. על כל אלו אפשר ללמוד מהמסמך שנמצא באתר פסיכולוגיה ברשת <http://telem.openu.ac.il/psy>
- העבודה תודפס באות בגודל 12 נקודות וברוח של שורה וחצי או שתיים (כפול).

2ב. עבודה סמינריונית עיונית עם מרכיב אמפירי קטן – "חקר אירוע"

הגדרה

עבודה עיונית היא עבודה שמבוססת על ספרות רלוונטית, אך חייבת להציג משהו שהוא מעבר לספרות הקיימת במובן של אינטגרציה מעניינת, המשגה חדשה, חלוקה שונה, יישום מעניין וכדומה. העבודה יכולה לכלול מרכיב של איסוף נתונים באשר למקרה פרטי (פרוייקט, בית-ספר מסוים, כמה חלומות של אדם מסוים וכדומה) באמצעות כלי האיסוף המקובלים (תצפית, שאלון, ראיון וכדומה). מטרת החלק האמפירי היא להתנסות במעבר מרמה תיאורטית לרמה אמפירית, להציע השערות אפשריות ולהמחיש את הנטען בעבודה באמצעות כמות מעטה של נתונים. מכל מקום, אין המדובר במחקר אמפירי כמקובל בעבודה סמינריונית אמפירית.

מבנה העבודה

מבנה העבודה יהיה זהה למבנה עבודה סמינריונית עיונית (כמפורט בסעיף 2א), אלא שכאן ייכלל פרק נוסף לאחר הפרקים העיוניים השונים ולפני הדיון. הפרק ייקרא "חקר אירוע" או "חקר מקרה". בהתאם לצורך תכלול העבודה גם חלק של נספחים ובו יכונס חומר שמקובל לכלול בפרק נספחים של עבודה אמפירית.

תוכן עניינים

תקציר

מבוא

פרקים עיוניים/תיאורטיים שונים

חקר אירוע/חקר מקרה

דיון

מקורות

נספחים – בהתאם לצורך

נפרט להלן רק את שני הפרקים הנוספים

*חקר אירוע או חקר מקרה :

פרק זה יכלול את מטרת איסוף הנתונים, כלי האיסוף, תיאור המדגם, ניתוח התוצאות (ברמה כמותית או איכותית) והמסקנות.

*נספחים :

תכולת חלק זה היא פועל יוצא של סוג העבודה. ככלל, יכללו הנספחים :

- שאלוני המחקר, מבחנים ששימשו למחקר, דפי תצפית, מסכי מחשב לעבודה, וכן הוראות שונות שניתנו לנבדקים (אם אינן קצרות די הצורך להופיע בגוף העבודה).
- אישור אחת מוועדות האתיקה לעריכת המחקר.
- בעבודות המבוססות על ניתוח תוכן יוצגו בנספח הנתונים (המלל) שעליהם התבסס הניתוח, עם סימני ניתוח התוכן הרלוונטיים.
- טופס הצהרה חתום בדבר מקוריות העבודה.

הערה: יש לזכור שבמהותה, עבודה זו היא עבודה עיונית. החלק האמפירי הוא התנסותי. הדיון

מתייחס לפרקים העיוניים, הווה אומר: לאינטגרציה שנעשתה, להמשגה החדשה, לשאלות שנשאלו. אין להסיק מסקנות לגבי שאלות המחקר מהנתונים האמפיריים, שמלכתחילה לא נועדו לבחון את השאלות הללו.

2. שאלות לבדיקה עצמית של העבודה

עבודה אמפירית

תקציר	
1.	האם כולל את כל חלקי העבודה
מבוא	
2.	האם כולל רקע תיאורטי – מלא, עדכני, רלוונטי
3.	האם כולל סיבה למחקר ותרומת העבודה (רציונל)
4.	האם מציג שאלות/השערות מחקר
שיטה	
5.	האם מציגה דרך דגימה ומדגם הנבדקים
6.	האם מציגה כהלכה את כלי המחקר (שאלונים, תצפיות)
7.	האם מציגה כהלכה את מערך המחקר ומהלכו (תהליך)
תוצאות	
8.	האם צורת עיבוד הנתונים נהירה
9.	האם העיבוד מתאים לשאלות/השערות המחקר
10.	האם התוצאות מוצגות כראוי בטבלאות ו/או גרפים
דיון	
11.	האם הוא כולל תיאור מסכם של הנתונים, תוך התייחסות להשערות המחקר
12.	האם הוא מקשר את הממצאים למבוא ולתיאוריות שהוצגו בו
13.	האם הוא דן במשמעויות התיאורטיות והמעשיות של התוצאות
14.	האם הוא עומד על מגבלות המחקר
15.	האם הוא מעלה הצעות אפשריות להמשך
מקורות	
16.	האם הם כוללים את כל מה שהוזכר בעבודה
17.	האם הם מעודכנים
18.	האם הם מכתבי עת מובילים
סגנון וצורה	
19.	האם הניסוח בהיר וקולח
20.	האם צורת ההגשה היא לפי כללי APA
21.	האם יש פרופורציה הגיונית בין החלקים השונים

עבודה עיונית

תקציר	
1.	האם כולל את כל חלקי העבודה
מבוא	
2.	האם כולל רקע תיאורטי – מלא, עדכני, רלוונטי
3.	האם כולל סיבה לעריכת העבודה ותרומתה (רציונל)
4.	האם מציג שאלות/השערות מחקר
פרקים שונים	
5.	האם הפרקים השונים מובאים ברצף הגיוני
6.	האם הנושא בכל פרק מסוקר כהלכה
7.	האם יש אינטגרציה בין הפרקים השונים
8.	האם הקשר בין הפרקים לנושא העבודה ולמטרתה מוצג כהלכה
חקר ארוע/מקרה	לעבודה עיונית עם מרכיב אמפירי (ב2)
9.	האם האירוע/המקרה הנחקר מוצג כהלכה
10.	האם כלי איסוף הנתונים מוצגים כהלכה
11.	האם ניתוח התוצאות מוצג כהלכה
דיון	
12.	האם הוא מסכם את הפרקים השונים
13.	האם הוא קשור למבוא
14.	האם הוא מפרט את תרומת העבודה מעבר לספרות הקיימת
מקורות	
15.	האם הם כוללים את כל מה שהוזכר בעבודה
16.	האם הם מעודכנים
17.	האם הם מכתבי עת מובילים
סגנון וצורה	
18.	האם הניסוח בהיר וקולח
19.	האם צורת ההגשה לפי כללי APA
20.	האם יש פרופורציה הגיונית בין החלקים השונים

3. אינטראקציה בין מדריך העבודה לסטודנט

(פרק זה נוגע לעבודות סמינריוניות הנכתבות לאחר סיום בהצלחה של קורס שניתן לכתוב בו עבודה סמינריונית; בעבודות הנכתבות כחלק מחובותיו של קורס המוגדר כסמינריוני, אופי ההדרכה נקבע בידי מרכז ההוראה)

תהליך העבודה עם המדריך

שלב 1

אישור הנושא הספציפי (אם זו עבודה אמפירית, פנייה לוועדת אתיקה).

שלב 2

אם זו עבודה אמפירית: בדיקה ואישור של מערך המחקר, כלי המחקר (שאלון, הוראות וכדומה).

אם זו עבודה עיונית: בדיקה ואישור ראשי הפרקים ועיקר הספרות הרלוונטית.

שלב 3

אם זו עבודה אמפירית: בדיקה ראשונית של התוצאות ודרכי הצגתן.

שלב 4

הגשת העבודה – בדיקה, כתיבת הערות ומתן משוב.

בעבודה עיונית חייבים להיות **לפחות** שני מפגשים פנים אל פנים:

1. לבדיקה ואישור של ראשי הפרקים של העבודה.

2. לשיחת סיכום שתכלול הצגה בעל פה של העבודה בפני המדריך וקבלת משוב (ללא

ציון).

בעבודה אמפירית חייבים להיות **לפחות** שלושה מפגשים פנים אל פנים:

1. לקביעת הנושא ודרכי העבודה.

2. לבדיקת כלי המחקר ומעריך המחקר.

3. לניתוח התוצאות או לשיחת סיכום שתכלול הצגה בעל פה של העבודה בפני המדריך

וקבלת משוב (ללא ציון).

נוהל החזרת העבודה:

1. הסטודנט מגיש שני עותקים ודיסקט עם עותק דיגיטלי.

2. המדריך ממלא טופס חוות דעת עם ציון ומעיר את הערותיו בגוף עותק אחד.

3. שני העותקים והדיסקט, כמו גם חוות הדעת נשלחים למרכז הקורס.

4. ממזכירות המחלקה מועבר הציון, לאחר אישור מרכז הקורס, למחלקה להישגים לימודיים.

5. עותק אחד של העבודה, עם הערות המדריך, נשלח אל הסטודנט.

4. נהלים וטפסים הקשורים באישור של

ועדת אתיקה

נמצאים גם באתר פסיכולוגיה ברשת <http://telem.openu.ac.il/psy>

נמצאים גם באתר חינוך ברשת <http://telem.openu.ac.il/edu>

'ועדת אתיקה' לאישור מחקרים הנערכים במחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה באוניברסיטה

הפתוחה

במסגרת האוניברסיטה הפתוחה נערכים מחקרים שונים שבהם נבדקים בני-אדם. המחקרים נערכים הן בידי סטודנטים, כחלק ממילוי חובותיהם לקבלת התואר, והן בידי אנשי סגל. לפיכך, חשוב להפעיל באוניברסיטה הליך שיוודא כי במחקרים אלה נשמרים עקרונות אתיים בסיסיים. "ועדת אתיקה" נועדה לקיים הליך שכזה.

בוועדה יהיו שני חברים 'מלאים' שידונו ברוב המחקרים המוגשים לוועדה. בנוסף יהיה בוועדה חבר "ממלא מקום", שימלא את מקומו של חבר ועדה חסר ושידון בהצעות המוגשות בידי אחד משני החברים ה'מלאים'. ההצעות תוערכנה לפי הנחיות ה-APA כפי שבאות לידי ביטוי בתרגומן והתאמתן בהמשך המסמך.

לעיון הוועדה יוגשו הצעות מחקר העונות לאחד הקריטריונים שלהלן:

- א. כל מחקר שהנבדקים בו הם בני אדם והחוקרים הם סטודנטים של האוניברסיטה הפתוחה או חוקרים שהם אנשי סגל בה.
- ב. כל מחקר שהחוקרים הראשיים בו הם חברי סגל האוניברסיטה הפתוחה, למעט מחקרים שנערכים בשיתוף עם חוקר מאוניברסיטה אחרת, ועברו אישור של ועדת אתיקה במוסד שבו עובד השותף למחקר.
- ג. כל מחקר שהחוקרים הראשיים בו הם סטודנטים באוניברסיטה הפתוחה, למעט מחקרים שנערכים בהנחיית מרצה מן החוץ ושעברו אישור ועדת אתיקה במוסד שבו עובד המנחה.

הליכי אישור:

- על החוקר להגיש בקשה, בשני עותקים, לאישור אחת הוועדות (בחינוך או בפסיכולוגיה) בעזרת טפסים מתאימים (ראה בהמשך). ניתן לקבל את הטפסים במזכירות המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה שבאוניברסיטה הפתוחה ובאתרי הבית של חינוך ופסיכולוגיה. בטפסים ייכלל תיאור המחקר, בעיות אתיות פוטנציאליות והדרכים להתמודד עמן.
- את הטפסים המלאים יש לשלוח ל-ועדת אתיקה, מזכירות המחלקה לחינוך ולפסיכולוגיה, האוניברסיטה הפתוחה, רחוב קלאוזנר 16, תל-אביב 61392.
- כל הצעה תקבל מספר קוד. עותק יתויק במזכירות ועותק יועבר ליו"ר הוועדה.
- כל הצעה תיבדק בידי שניים מחברי הוועדה. הצעה יכולה להיות מאושרת ללא תנאים מגבילים, מאושרת עם תנאים מגבילים, או להידחות. במקרים של דחייה או תנאים מגבילים ימסרו לחוקר התנאים והנימוקים.
- דו"ח הוועדה יועבר למזכירות המחלקה. עותק אחד יתויק במזכירות, עותק ישלח לפונה ועותק אחד ישלח למרכז הקורס הרלוונטי אם מדובר בסטודנט.

תחולה:

כל סטודנט שנרשם לעבודה סמינריונית אמפירית במסגרת קורסים מתקדמים בפסיכולוגיה ובחינוך וכל חוקר שהוא איש סגל של האו"פ שמבקש לעשות מחקר, מחוייבים לקבל את אישור ועדת האתיקה לפני כל פנייה לסטודנטים או לנבדקים אחרים להשתתף במחקר.

בקה:

כדי להבטיח את קיומם של הנהלים, יקפידו מרכז ההוראה והמדריך בקורסים מתקדמים בפסיכולוגיה ובחינוך לא לבדוק עבודה סמינריונית שמערבת נבדקים אנושיים ולא לאשר אותה אלא אם יש אשור של ועדת האתיקה.

עקרונות של אתיקה בניהול מחקר שבו משתתפים בני-אדם²

ההחלטה לעסוק במחקר חייבת להתבסס על שיפוטו של הפסיכולוג באופן, שבו ייטיב לתרום למדע הפסיכולוגיה ולרווחת אנוש. הפסיכולוגים יבצעו את חקירותיהם מתוך רחשי כבוד כלפי האנשים המשתתפים בהם ומתוך דאגה לכבודם העצמי ולשלומם. העקרונות דלקמן מפרטים את החובות האתיות של החוקר כלפי המשתתפים במהלך המחקר, מראשית ההחלטה לנהל מחקר ועד לצעדים שיש לנקוט לשמירת הסודיות של נתונים מחקרניים.

1. בשלב התכנון של מחקר, שמשתתפים בו בני אדם, חובתו האישית של החוקר להעריך בקפידה את קבילותו מבחינה אתית תוך התחשבות בכל העקרונות הללו. במידה שהערכה זו, המאזנת ערכים מדעיים והומאניים, כרוכה בהתפשרות לגבי עקרון כלשהו, גדלה ומחמירה חובתו של החוקר לבקש עצה בתחום האתיקה ולהרבות באמצעי-בטחון קפדניים על מנת להגן על זכויות האנשים המשתתפים במחקר.

2. יש להימנע מחקר אוכלוסיות רגישות במיוחד וחקר נושאים רגישים במיוחד כשמדובר במחקר שהוא חלק מעבודה סמינריונית אלא אם כן יוצגו נימוקים חד-משמעיים לגבי התרומה המדעית הצפויה מן המחקר.

3. האחריות לקביעתו ולקיומו של נוהג אתי קביל במחקר מוטלת על כתפי החוקר היחיד. החוקר אחראי גם ליחס האתי כלפי המשתתפים במחקר מצד שותפיו, עוזריו, תלמידיו ועובדיו. אולם על שכם כל אלה מוטלות חובות דומות.

4. הנוהג האתי דורש מהחוקר להודיע למשתתף על כל מאפייני המחקר שסביר שעשויים להשפיע על רצונו להשתתף, וכן להסביר היבטים אחרים של המחקר שעליהם יישאל. ההימנעות מלגלות דברים במלואם מגבירה את נטל אחריותו המתמדת של החוקר, להגן על שלומו וכבודו העצמי של המשתתף במחקר.

² מסמך זה מתבסס על מסמך שהוכן בוועדה לענייני אתיקה של החוג לפסיכולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים על פי מסמך בשם זה של ההסתדרות הפסיכולוגית האמריקאית מ-1973 ועל פי פרק 9 בתקנון האתיקה של הנ"ל מ-1977. בעת כתיבת שורות אלה, מקובל בישראל קוד האתיקה המקצועית של ההסתדרות הפסיכולוגים בישראל, אשר יצא לאור בשנת 1998. המסמך המלא נמצא באתר האינטרנט של ההסתדרות הפסיכולוגים בישראל, בכתובת הבאה:

<http://www.psychology.org.il/public/ethics/index.html>

5. הקשר שבין החוקר ובין המשתתף במחקר מאופיין, בעיקרו, על ידי פתיחות ויושר. כאשר הדרישות המתודולוגיות של מחקר מסוים מצריכות הסתרה או הטעיה, החוקר נדרש לוודא בהקדם האפשרי, כי המשתתף מבין את הסיבות למעשה זה וכן את ההצדקה המספקת להליכים שננקטו.

6. הנוהג האתי דורש מהחוקר לכבד את חירותו של היחיד לסרב לקחת חלק במחקר או לפרוש ממנו. החובה להגן על חירות זו דורשת ערנות מיוחדת, במקרה שהחוקר נתון בעמדת-כוח כלפי המשתתף, כגון: כאשר המשתתף הינו תלמיד, לקוח, מועסק או מקיים קשר כפול אחר עם החוקר.

7. מחקר, שהוא קביל מבחינה אתית, פותח בקביעת הסכמה ברורה והוגנת בין החוקר לבין המשתתף במחקר, אשר מבהירה את אחריותו של כל אחד. מחובות החוקר לכבד את כל ההבטחות וההתחייבויות הכלולות בהסכמה האמורה.

8. החוקר, ההולך בדרכי האתיקה, יגן על משתתפי המחקר מפני אי-נוחות, פגיעה וסכנות פיסיות ונפשיות. אם קיים סיכון, שיתרחשו תוצאות מעין אלה, החוקר חייב להודיע על כך למשתתף, לקבל את הסכמתו מבעוד מועד, ולנקוט את כל האמצעים האפשריים כדי למזער את מצוקתו. בשום פנים לא תיעשה פעולה מחקרית, אם היא עלולה לגרום למשתתף נזק חמור או מתמשך.

9. לאחר שנאספו הנתונים, יספק החוקר למשתתף מידע על אודות טיב המחקר, ויסקל אי-הבנות שעלולות היו לצוץ. כל-אימת שערכים מדעיים או הומאניים מצדיקים להשהות את מתן המידע או למנוע אותו מהמשתתף, החוקר נוטל על-עצמו אחריות מיוחדת להבטיח, כי לא ייגרמו למשתתף נזקים.

10. כאשר הליכי המחקר עלולים לגרום למשתתף היחיד תוצאות שאינן-רצויות, חלה על החוקר האחריות לאתרן, לסלקן או לתקנן, לרבות השפעות-לוואי לטווח ארוך לפי הסכם.

11. המידע לגבי המשתתפים, שקיבל החוקר במהלך המחקר, יהיה סודי, אלא-אם-כן הוסכם אחרת מראש. במקרה שקיימת האפשרות, כי לאחרים תהיה גישה למידע שכזה, יש להסביר למשתתפים אפשרות זו, יחד עם הצגת התוכניות לשמירת הסודיות, וזאת כחלק מתהליך הסכמה-שמתוך-הבנה.

טופס בקשה לאישור מחקר מוועדת האתיקה המחקרית

שם התלמיד/החוקר המבצע: _____
מס' תעודת זהות: _____
מס' טלפון: _____
כתובת: _____
תאריך: _____

עבודה סמינריונית בקורס _____ מספר הקורס _____
המדריך האחראי (בעל רשות הוראה): _____
שם העבודה המוצעת: _____
מסגרת המחקר (הקף בעיגול): _____
1. עבודה סמינריונית עצמית
2. עבודה סמינריונית שהיא חלק ממחקר מקיף יותר. תארו את מסגרת המחקר המקיף וציינו
מיהו החוקר האחראי _____
3. מחקר אישי
4. אחר: _____

תאר את המחקר (מטרתו, אוכלוסיית המשתתפים, הליך המחקר, דרך איסוף הנתונים):

באילו מסגרת ובאיזו צורה פונים אל המשתתפים במחקר:

בעיות אתיות פוטנציאליות (ליתר פירוט ראה את העקרונות של אתיקה בניהול מחקר שבו משתתפים בני אדם") :

סמן כן או לא לגבי כל פריט

1. לא כן האם יש במחקר חדירה לתחום הפרט? הבהר.

2. לא כן האם המחקר מערב רמיה/הטעיה של המשתתפים במחקר? אם כן, פרט, הצדק, ותאר דרכי טיפול בבעיה לאחר גמר המחקר.

3. לא כן האם קיים קשר בין הנסיין ו/או החוקר האחראי לבין המשתתף שעלול להוות לחץ על חופש בחירתו של המשתתף להשתתף? אם כן, פרט :

4. לא כן האם יש גמול על השתתפות במחקר? מהו?

5. לא כן א. האם המחקר עלול לעורר לטווח קצר או ארוך אחד מהבאים :
אי נוחות? פרט :

ב. פגיעה או סכנה פיזית? פרט :

ג. פגיעה או סכנה נפשית? פרט :

לא כן

5. לא כן א. האם המחקר עלול לעורר לטווח קצר או ארוך אחד מהבאים:
אי נוחות? פרט:

ב. פגיעה או סכנה פיזית? פרט:

ג. פגיעה או סכנה נפשית? פרט:

אם ענית כן לאחד או יותר מהסעיפים ב- (5), תאר מה תעשה לצמצם סכנות אלו:

6. לא כן האם הנתונים יישמרו בצורה המאפשרת זיהוי הנבדקים? אם כן, תאר את הצעדים שיינקטו לשמירת סודיות המידע:

7. כיצד מובטח שהנבדק ישתתף בניסוי מרצונו החופשי ויוכל לפרוש ממנו בכל עת?

8. אם הנבדקים קטינים או חוסים, כיצד מובטחת הסכמתם של האחראים עליהם?

חתימת החוקר האחראי: _____

חתימת המבצע: _____

5. טופס הצהרה באשר למקוריות העבודה לחתימת הסטודנט

נמצא גם באתר פסיכולוגיה ברשת <http://telem.openu.ac.il/psy>

נמצא גם באתר חינוך ברשת <http://telem.openu.ac.il/edu>

טופס הצהרה על מקוריות עבודה סמינריונית

בקורס: _____

עבודה סמינריונית באוניברסיטה נועדה לאפשר לסטודנט בשלב לימודים מתקדם ליישם את הידע והמיומנות שרכש עד אז. בעבודה זו צריכים לבוא לכדי ביטוי כישוריו האקדמיים, כגון: יכולת קריאה והבנה של טקסטים מדעיים, אינטגרציה של סוגי ידע שונים, חשיבה ביקורתית, כושר תכנון מחקר וביצועו ולבסוף, כתיבה מדעית רהוטה.

העבודה הסמינריונית חייבת להיות ברובה המכריע **יצירה מקורית** של הסטודנט. כדי להבחין בין תרומתו לבין תרומותיהם של אחרים, וכדי למנוע פגיעה ב"קניין הרוחני" של כותבים שעליהם מסתמכת העבודה, חייב הכותב להקפיד על ציון המקורות שעליהם הסתמך. במילים אחרות, יש להצהיר מה המקור של כל אמירה או ידע שנלקח מאחרים. בכלל זה: ציטוטים ישירים של אמירות או ממצאים, רעיונות, דעות, ופרשנויות של אנשים אחרים. סטייה מכללי הציטוט, לא כל שכן נטילה ללא ציון ראוי של חלקי עבודה או עבודה שלמה של כותב אחר, מתפרשת לחומרה כניסיון להציג דברי אחרים כדברי הכותב עצמו והיא בבחינת עברה חמורה על כללי האתיקה המדעית.

כדי למנוע אי הבנה בנדון אנו מבקשים ממך לחתום על ההצהרה הבאה:

אני _____ ת.ז. _____ מצהיר כי העבודה הסמינריונית המצורפת בזאת היא פרי יצירתי המקורית ונכתבה על-פי כללי הציטוט המקובלים באקדמיה. כמו כן, אני מצהיר כי ידוע לי שהגשת עבודה אשר חלקים רבים ו/או משמעותיים ו/או מהותיים בה הועתקו מעבודה אחרת היא עבירה וכי אם יתגלה כי עברתי עברה זו, תוגש נגדי תלונה על כך לוועדת המשמעת של האוניברסיטה הפתוחה.

חתימה: _____

תאריך: _____